

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 277

TÜRKİYE'NİN ÇAĞDAŞLAŞMA PROBLEMİ VE İSLÂM

(Sempozyum: 3-4 Mayıs 1997, İzmir)

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Mehmet Demirci

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	74364
Tas. No:	297.004 TÜR.G

ANKARA
2000

SON PEYGAMBER VE ÇAĞDAŞLIK

Bu tebliğimizde Muhammed (A.S.)'in son peygamber oluşunu, çağdaş problemlere çözüm getirip getirmemesi açısından kısaca ele almaya çalışacağız.

Önce konu başlığı üzerinde duralım. Peygamber, Allah'ın mesajını kullarına getiren elçidir. Haberci'dir. Uyarıcıdır. Müjdeleyicidir. Şüphesiz en önemlisi rehber'dir. Önderdir. Örnektir. Bütün peygamberler örnek şahsiyetlerdir. Yüce yaratıcının insanlara mesajını en iyi anlayan kişiler olarak ümmetlerin bu mesajları hem açıklamak ve hem de örnek davranışlarla fiilen göstererek rehberlik etmek durumundadırlar. Üzerinde yapılan akademik tartışmaları bir kenara bırakarak Mûtezile menşe'li "aslah" anlayışından hareketle diyebiliriz ki, Yüce Yaratan kullarını hiçbir zaman rehbersiz bırakmamıştır ve bir peygamber göndermeden de onları sorguya çekecek değildir,⁽¹⁾ en azından her topluluğa bir rehberin gönderilmesi kullarına şefkat ve merhameti sonsuz olan Yüce Allah'ın lütfu açısından gereklidir. Özet olarak takdim etmeğe çalıştığımız bu mukaddimenin devamı "öyleyse Peygamberlik sona ermemiştir." "Bundan böylede her topluluğa bir peygamber gönderilmelidir." Veyahut "Yüce Allah o eski toplulukları peygamber göndermek sûretiyle ödüllendirirken, neden Muhammed (A.S.)'dan sonraki toplulukları bundan mahrum etsin?" gibi neticelere ve suallere götürür. Peygamberlik ve insanların yaratılış gayesi iyice irdelenmezse ve meseleye yüzeysel bir şekilde bakılırsa sözü edilen neticeler doğru, sualler haklı bulunabilir. Oysa Allah Teala insanları kendisine ibadet etmeleri - tapınmaları- için yarattığını bildiriyor⁽²⁾ ve bu hükmünün açıklanmasını biz gerek Kur'an'da gerek hadislerde açık bir tarzda buluyoruz. Burada herşeyden önce ibadet etmenin kulluk, kölelik etmek olmadığını belirtmeliyiz. Çünkü iradeli olarak Yüce Yaratıcıya tapınmak, onun yüceliğini kabul edip mesajı doğrultusunda hareket etmek ile istese de istemese de yani hareket serbestisi, iradesi olmadan hareket eden köle gibi davranmak arasında çok önemli fark vardır. Yüce Allah insanı yaratıkları içinde en şerefli ve yaratıkların hepsini emrine âmâde kıldığı, halife olarak adlandırdığı bir varlık olarak takdir etmiştir.

İnsanın şerefi ve diğer yaratılmışlardan üstünlüğü iradesini Allah'ın

(1) İsra 17/15

(2) Zâriyat 51/56

mesajları doğrultusunda kullanmasındandır. İradeli olarak yapılan bir fiilin irade dışı yapılan benzerinden daha üstün ve manâlı olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. O halde asıl olan insanın yaratılış gayesine uygunluğu, iradesini serbestçe Allah'ın mesajı doğrultusunda kullanmasındadır. Bir kişi bir işi ne kadar kendi başına ortaya koyarsa, o iş o kadar onundur ve o işin başarısı da o nisbette ona aittir. Bir başkasının güdümündeki başarı ideal olan ve hedeflenen bir başarı değildir. Kişi, dolayısıyla kişilerden oluşan topluluk ne ölçüde kendi ayakları üzerinde durursa ve kendi kendine yeterliyse o ölçüde sağlıklı ve güçlüdür, mutludur. Gerçekten başarılıdır. Yaratılışında bulunan kabiliyetleri geliştirmede kendine güvenlidir. Bu da hem ferd olarak hem de toplum olarak gelişmeyi, yücelmeyi sağlayan en önemli unsur veya unsurlardandır. Esasen günümüzdeki ferdi teşebbüs anlayışında bu husus açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Haklı olarak ferdi teşebbüsün sınırsız bir şekilde kullanılması güçsüz insanların ezilmesini ve mutsuzluğunu, dolayısıyla insanın giderek vahşileşip ilkelleşmesini ortaya koymaktadır, itirazı yapılır. İşte İslâmın anlayışına göre peygamberler bu nevi tehlikeleri haber veren, insanları uyan, onlara nasihat eden, Allah'ın bu doğrultudaki mesajlarını getiren rehberlerdir, elçilerdir. Yoksa insanların körü körüne taklid ettikleri liderler değillerdir. Her insanın mayasındaki kabiliyetleri doğrultusunda, tamamen kendi iradesiyle, ama onu geriye götürücü davranışlardan uzak, yaratılış gayesine göre hareket etmesi hedeflenmiştir.

Asırlar boyu tartışılan eğitim anlayışları içinde bugün kabul edilen en ideal olan çocuğun kişiliğini cesur bir şekilde ortaya koyabileceği ve geliştirebileceği eğitimidir. Yani ona aletleri kullanma öğretilmeli, zararlı olan davranışlar gösterilmeli. Ama eğitilen, hangi şeyi öğrenecekse mutlaka kendisi onu pratik olarak yapmalıdır. "Ben bu işi yapabiliyorum" diyerek kendine güvenmelidir. Bütün bunlardan şöyle bir neticeye ulaşılabilir; peygamber insanlara değişmez ilahî gerçekleri, yüce Allah'ın mesajlarını bildirir. Bunun ötesi yani bu mesajlara uygun bir hayat tarzı sürdürüp sürdürmeme işi ve kararı insanın kendine kalmıştır. Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'e hitaben bu husus pek çok ayette bildirilmiştir.⁽³⁾

Gelelim çağdaş ve çağdaşlık kavramına: şüphesiz bu kavramlar üzerinde farklı anlayışlar var. Meselâ yüzeysel bir bakışla mevcut kültür, anlayış, teknik ve modaya ayak uydurmak çağdaşlıktır. Böyle bir dav-

(3) Bkz. Âl-i İmran 3/20; Maide 5/92, 99; er-Ra'd 13/40; İbrahim 14/52; en-Nahl 16/35, 82; en-Nûr 24/54; el-Ankebût 29/18; Yâsîn 36/17; eş-Şûra 42/48; el-Ahkâf 46/35; et-Teğabûn 64/12; el-Enbiyâ 21/106; el-Cin 72/23.

ranış çağdaştır. Teknolojide ve ilmî araştırmalarda ilerleyip zengin olan Batılı insan çağdaştır. Giyimi, kuşamı, yemek yemesi tartışmasıız çağdaşlık ölçüsüdür. Bizim, bahsimize konu olan çağdaşlıktan, bunları ve benzeri yüzeysel anlayışları kastetmediğimizi ifade etmeliyiz. Zamanın ilerlemesi ile insanların birbirinden etkilenmeleri, insanlığın müşterek yönü olan ilmî teecessüsün ve onun tabii bir neticesi olan ilmî ilerleme ve yeniliklerin devam etmesi kaçınılmazdır. Meşhur ingiliz devlet adamı Churchill “dünya yüzyıl öncesine göre yüz defa daha küçülmüştür.” demiştir. Bu söz söylendiğı gündən bu yana henüz yarım asır geçmiş olmasına rağmen dünya belki de bin defa daha küçülmüştür. Bizim neslimiz, bir çeyrek asırda kağından ve idare lambasından her sene bir önceki modelin pabucunu dama atan bilgisayarlı makineler devrine geçti. Teknolojinin baş döndürücü gelişmesine ayak uydurabilme te-laşında. Bu sebeble intibaksızlıkları ve yorgunlukları var.

Buna göre çağdaşlık herhalde bütün bu hızlı değışmeleri ger-çekleştiren insanlar gibi giyinmek, yeyip içmek, icad edilen bu aletleri gök görmedik havalarında, gösteriş yollu kullanmaya çalışmak ol-mamalıdır, diye düşünüyorum. Çağdaşlık, çağın getirdiğı her türlü ilmî gelişme ve değışmeye, insanlığın hayırına ortaya çıkan her tür güzelliğe açık olmak olmalıdır.

Yukardaki açıklamalardan sonra “neden Son Peygamber? Son Pey-gamber’in çağdaşlıkla alakası nedir?” sorularının cevabına geçebiliriz. İlahî mesajın insanlar tarafından en doğru bir şekilde algılanması pey-gamber vasıtasıyla olur. Peygamberin rehberlik vazifesi tebliğ olduğına göre tebliğ edilen ilahî mesajın elde sağlam bir şekilde mevcut olup ol-mamasına bağılı olarak yeni bir peygambere ihtiyaç duyulur veya du-yulmaz. İşin mantığı bunu gerektirir. Bu açıdan baktığımızda Mu-hammed (A.S.)’dan günümüze kadar bir harfi bile değışmeden gelen Kur’an gibi bir ilâhî mesaja sahibiz. Muhamed (A.S.)’ın tebliğ ettiğı bu ilâhî mesajın orjinalliğı ortada olduğına göre yeni bir peygamber’e niçin ihtiyaç olacaktır? Ayrıca Yüce Allah’ın kullarına mesajları da farklı ola-cak değıldir. Esasen Yüce Rabbimizin Adem (A.S.)’dan itibaren bütün peygamberlere aynı inanç esaslarını bildirmesi gereklidir ve vakıa da böyledir. Diğler taraftan muâemelât ve ibadetlerde bazı değışiklikler ola-bilir ve bu noktada da vakıa böyledir. İnanç esasları açısından her pey-gamber aynı temel prensipleri bildirdiğıne göre ve Muhammed (A.S.)’ın bildirdikleri de hiç değışmeden elimizde bulunduğına göre bu yönden yeni bir peygamber’e ihtiyaç yoktur ve “neden Son Peygamber?” so-rusunun cevabı açıktır.

Galiba asıl açıklanması gerekli kısım peygamberlerin getirdiğı mu-

amelât ve günlük yaşayışımızı ilgilendiren yönlerde peygamberlerin devamlı değişen çağa ve ihtiyaçlara göre muamelât esasları getirmesi varsayımdır. Bu iddia ilk bakışta, haklı gibi gözükür. Yukarıdaki açıklamalarımız hatırlanacak olursa işin gerçeği anlaşılır. Peygamberlerin vazifesi tebliğdir, dedik. Asıl olan insanın imtihan sırrına uygun tarzda kendi hayatını kendisinin yönlendirmesidir. Bu noktada çok haklı olarak insanların olabildiğince hareketlerinde kayıtlanmamış olmaları gerekir. Aksi takdirde yukardaki iddia askıda kalır. Hz. Peygamber'in getirdiklerinde ve kendisinin sergilediği örnek davranışlarındaki kayıtlayıcı noktaları iyi tesbit ettiğimizde bunların bütün çağlarda geçerli olduğu gözlenecektir. Nazarî olarak Son Peygamberin kayıtladıkları çağın yürüyüşüne uygunluğu engelliyorsa bu normal değildir ve yeni bir peygamberi zarûrî kılar. Son Peygamber anlayışında böyle kayıtlamalara yer olmamalıdır.

Gerek Kur'an, gerek sahih hadisleri, sözünü ettiğimiz bu son açıdan ele aldığımızda hiçbir kayıtlamanın çağın gereklerine uyum sağlamada engel teşkil etmediğini görürüz. Esasen bu kayıtlamaların son derecede az olduğunu belirtmeliyiz. Böyle olması da gereklidir. Meselâ Hz. Peygamber'in hem peygamber hem de devlet başkanı olarak bir çok yerli yabancı idare adamlarına siyasî mektupları, emir ve fermanları var. Muhatapları içinde krallar, valiler, amirler v.s. değişik sınıfta ve idare anlayışında farklı tatbikatları olan insanlar var. Bu emir ve fermanların hiçbirisinde Hz. Peygamber'in bu insanların idarî ve siyasî yapılarına bir tek müdahale ve kayıtlama ifadesine ima yollu bile olsa rastlamak mümkün değildir. Hatta bunlardan aynı anda aynı yetkilerle görev başında bulunan Uman kralları iki kardeş Abd ve Ceyfer'e yazdığı ferman, ulti-matom niteliğindeki mektup dikkat çekicidir. Geçmiş zamandan beri herkes iki başlı iktidarın olmayacağını kabul eder. buna rağmen Hz. Peygamber bu insanların bu yanlış siyasî yapılanmalarına katıyyen müdahale etmemiştir. Müdahale, şart ve kayıtlanmaları hiç değişmeyen ve değişmeyecek olan, evrensel değerler için olmuştur. Adaletin sağlanmasını şart koşması gibi. Tevhid inancı gibi.

Hz. Peygamber'in sağlığında arkadaşlarını eğitime ve yönlendirmesinde onlara hareket serbestisi tanıdığı ve asıl olarak onların kendi işlerini kendileri gören, kendi ayakları üzerinde duran insanlar olmalarını hedeflediği açıktır. Bir işareti ile uğrunda canlarını tereddütsüz vermeye hazır olan arkadaşları Hz. Peygamber'in önemli konulardaki kararlarına bazen:

- Ey Allah'ın Elçisi! Bunu sana Allah mı emretti? diye soruyorlardı. Eğer Hz. Peygamber'in cevabı evet olursa kendi akıl ve görüşlerine uy-

masa da itiraz etmiyorlar, tam bir itaatla emri yerine getiriyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber bu tür emirlerde, yani Allah'tan gelen vahiylerde, kendisinin de seçim ve değiştirme hakkının olmadığını onlara bildirmiş, öğretmişti. Eğer cevap hayır olursa, yani Hz. Peygamber aldığı kararın kendi şahsî görüşüne dayalı olduğunu bildirirse, o zaman bu kararı rahatlıkla tenkid eder, yerine göre yanlışlığını ortaya koyarak:

- Kusura bakma Ey Allah'ın Elçisi! Bu şöyle olsa daha iyi olur, diye kendi kararlarını rahatlıkla söylerlerdi. Çünkü Hz. Peygamber onları, bu tarzda eğitmiş ve cesaretlendirmişti. Müslümanların işlerini şûra esasına göre yürütecekleri Kur'anda bildirilmektedir. Hz. Peygamber'in arkadaşlarını bu yolla cesaretlendirmesi de İslâm'ın öngördüğü inanç ve hayat tarzındaki bütünlük ve tutarlılığı göstermektedir. Hz. Peygamber'in arkadaşlarını ve bilhassa onlar içindeki kabiliyetli gençleri cesaretlendirmesi bakımından, vefatından az bir zaman önce Ürdün yönüne gönderdiği ordusunun başına henüz yirmi yaşına basmamış bir delikanlıyı geçirmiş olması üzerinde durulmalıdır. Üstelik bu genç sahabî azadlı bir kölenin oğludur. Yani İslâm'dan önceki Arap anlayışına göre ikinci sınıf bir insandır. Bu gencin emrinde Hz. Ömer gibi sahabenin büyükleri de bulunmaktaydı. Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken sergilediği tavrı da herkesçe bilinmektedir.

Bir diğer hususu daha hatırlatmalıyız. Hz. Muhammed Allah Elçisi olarak seçilmiştir ve bütün günahları affedilmiştir. Buna rağmen o en çok ibadet eden, Allah'ın verdiği nimetlerin büyüklüğü ve çokluğu sebebiyle şükreden, bir kuldur. Arkadaşları arasında sohbet ederken yabancı birinin onu tanımayıp "*kavmin efendisi kimdir?*" diye sormaya mecbur kalışı tevazusunun derecesini anlatmaya yeter sanırız. Hz. Peygamber'in davranışlarından sayısız örnekler bulmak elbette mümkündür. Bütün bunlara iyice baktığımızda şu neticeye ulaşıyoruz. O, arkadaşlarını ayakları üzerinde durmaya alıştırmıştır. Aralarında bulunmadığı zamanlarda da en ideal bir şekilde nasıl yaşayacaklarını öğretmiş ve onlara güvenmiştir. Esasen bunun böyle olması da hem Hz. Peygamber'in Son Peygamber olmasının hem de İslâm inancının mantığının bir gereğidir. Hz. Peygamber 1400 küsur sene önce inananlarına vedâ edip ebedî aleme geç edince geride kalan mü'minlerin, sonra gelecek inananların yollarına nasıl devam edecekleri konusunda iki önemli görüş vardır. Ya onun vazifesini sürdürecektir, masumiyeti olan Peygamber gibi günah işlemeyen bir rehberle bağlanmalıdır ki Şiiler bu görüştedirler. Her zaman ümmetin başında masum bir rehber bulunur. Bu masum imamdır, derler ki kanatıma göre bu görüş "Son Peygamber" anlayışı yönünden çok sağlam değildir. Yahut da inananlar Kıyamete

kadar Hz. Peygamber'in örnek hayatını izleyerek yollarına devam edeceklerdir. Yeryüzündeki Müslümanların çok büyük çoğunluğunda bu görüştür. Buna göre Hz. Peygamber'in yolunu bilginler öğrenecekler ve kendi zamanlarına göre yorumlayarak inananlara rehberlik edeceklerdir.

Konu ile ilgili diğer önemli bir nokta da rehberlik ve mürşidlik meselesidir. Şüphesiz peygamberlerin, pek tabii olarak önce Hz. Peygamber'in, rehberlik, terbiyecilik ve mürşidliği de örnektir. Rehberlere ihtiyaç konusuna gelince; maddî ve deneysel bilimlerde bile öğrencinin konuları anlaması, kavraması disipline ve konsantrasyona bağlıdır. Hocasına değer vermesi, ilgi göstermesine bağlıdır. "Marifet iltifata tabidir". Bilhassa manevî ilimlerde, dîni bilgi ve davranışlarda örnek şahsiyetlere ve davranışlara birinci derecede gerek vardır. Örnek şahsiyet ve davranışların kişi üzerindeki tesiri tartışılmaz bir gerçektir. Fakat bu tür bir rehberlikte kişinin sorgulayıcı aklı köreltilmez. Aksine teşvik edilir, her fırsatta düzgün bir tarzda ön plana çıkartılmasının yolları gösterilir. Hz. Peygamber'in örnek rehberliğinde de bunu görüyoruz. Zaten başka türlü olması da düşünülemez. Çünkü Kur'an'da aklın kullanılması, ferdi teşebbüs her vesile ile teşvik edilmiştir.

Bütün bu açıklamalardan sonra hem Hz. Peygamber'in Son Peygamber olduğuna inanıp hem de ictihad edebilmenin imkansızlığının nasıl söylenebildiğini anlayabilmiş değilim. Müslümanların çağımızdaki en büyük probleminin hâlâ bu kafa yapısı olduğuna inanıyorum. Çünkü bu iddia sahibi kendisinin de bir ictihatta bulunduğu farkında bile değildir. Ama o ictihadı yasaklamasıyla Hz. Peygamber'in istediği tipte kendine güvenli, dinamik, ancak Allah'a tapınan, kendi işini hür iradesiyle Allah'ın mesajı doğrultusunda görerek yücelen insanların yetişmesine engel teşkil eden bir ayak bağıdır.

OTURUM BAŞKANI- Bu güzel tebliğinden, hem de zamanından 1 dakika önce bitirdiğinden dolayı teşekkür ediyorum ve hemen vakit kaybetmeden, sözü solumda oturan değerli arkadaşım Sayın Osman Eskicioğlu'na veriyorum.

Sayın Eskicioğlu, Fakültemizin herhalde en taze profesörüdür. Kendisi varlıklı bir hoca olmamasına rağmen, hep para işleriyle uğraşmaktadır. İslâm Hukuku açısından serbest piyasa ekonomisi, İslâm Hukuku açısından hukuk ve insan hakları, İslâm Hukukunda vergi, İslâm Hukukunda enflasyon ve para gibi eserleri bu sözümü teyit etmektedir.

Buyurun Eskicioğlu.